

יסוד מלאכת זורע

יחקור במלאכת זורע אם יסוד החיוב משום התחדשות הצמיחה או משום ביטול הגרעין מביא שישנם ב' שיטות ביסוד מלאכת זורע האחת דחיובא דוקא אם השריש אח"כ והב' דחיובא עבור עצם שימת הגרעין בארץ מסביר דפליגי בחקירה זו אם חיובא דזורע הוא משום ביטול הגרעין או משום מעשה התחדשות ההשרשה והצמיחה

היכא שההשרשה תהי' אחר השבת ועיי"ש שהקשה בזה [לפי שיטתו] וז"ל אך מה שיש לפקפק במקצת בזה הוא משום דהנוטע בשבת יחור בארץ הוא כדי להתגדל וכן הבוזה חטים בארץ הוא כדי להצמיח אם כן עיקר המלאכה שאסרה תורה אינה אלא הצמיחה או הגידול וכיון דעיקר מעשהו דהיינו הצמיחה והגידול אינו מעלה ומוריד לשבת אלא לחול בזמן ההיתר נמצא שאין זה זורע או נוטע בשבת אלא בחול ולמה יחוייב בשבת משום זורע מאחר שגוף האיסור דהיינו הצמיחה והגידול לא נעשה בו ביום.

אח"כ 1234567

(ה) ותירץ בזה דאין כאן קושיא דהא אמרינן בפרק כלל גדול [דף ע"ג] זומר חייב משום נוטע ופירש"י ז"ל זומר להצמיח הגפן יערש והלא בעת הזימור אינו מצמיח כלל אלא ע"כ צריכין אנו למימר כיון דאותו זימור שעשה בשבת גורם להצמיח הגפן אף שאינו מצמיח אלא בחול סוף סוף כיון דע"י הזימור שעשה בשבת הוא דמצמיח חשבינן לה התחלה בזריעה מאותה שעה שזימר בשבת וחייב הוא הדין נמי מי שזורע או נוטע בשבת חטים כיון דאותה זריעה שזרע בשבת גורם להצמיח אף שאינו מצמיח בו ביום מ"מ התחלת הזריעה חשבינן לה מאותה שעה שזרע בשבת ולהכי הזורע בשבת חייב וכו' עיי"ש.

(ו) ונמצינו למדים ב' שיטות במלאכת זורע דשיטת המהר"י חאגיז דאינו חייב אא"כ זרע בשבת והשריש בן ביום ושיטת הטל אורות דחייב גם אם זרע בשבת וההשרשה תהי' אחר השבת אולם מדברי שניהם נלמד דיסוד מלאכת זורע היינו מעשה ההשרשה והצמיחה

(א) הנה ביסוד מלאכת זורע יש לחקור מהו יסוד ועצם האיסור דהאי מלאכה, דהרי במלאכת זורע איכא ב' ענינים נפרדים, דהיינו הא מעשה הביטול דהגרעין בארץ, והב' מעשה ההתחדשות דדבר הצומח הנפעל ע"י הזריעה [ומשכחת לה לחד בלא השני וכמו שיתבאר לפנינו בעז"ה].

(ב) ומעתה יש לעיין מהו יסוד האיסור במלאכת זורע האם נאמר דעיקר האיסור הוא מעשה התחדשות דבר הצומח שע"י הזריעה או דנימא שיסוד האיסור והמלאכה בזורע הוא מעשה הביטול דהגרעין בארץ, ואחר העיון בזה נראה דדבר זה תלוי באשלי רברבי וכמה פלוגתות ביסוד מלאכת זריעה יסודתם בהאי חקירה מהו יסוד מלאכת זורע וכמו שיתבאר לפנינו בעז"ה.

(ג) דהנה ביסוד מלאכת זורע מצינו כמה וכמה שיטות בגדולי האחרונים ז"ל ביסוד הק' מלאכה ואיכא בזה מחלוקת מן הקצה אל הקצה, דהנה עי' בספר טל אורות בביאור על המרדכי פרק כלל גדול ביאור מלאכת זורע ד"ה אמנם הביא שם דברי השר"ת הלכות קטנות למהר"י חאגיז ח"ב סימן ל"ז שכתב שם על הענין מה בין זורע למבשל וכו' וז"ל ומיהו בח"ג מהלכות קטנות שלי הוכחתי דמשמע דאין הזורע חייב עד שיזרע דבר שישריש או ינץ בו ביום עכ"ל ומבואר בזה שיטת המהר"י חאגיז דחיוב זורע הוא היכא שישריש ביום השבת עצמו משא"כ היכא שזורע בשבת וההשרשה תהי' אחר השבת אין כאן חיוב זורע.

(ד) אכן הטל אורות שם השיג על המהר"י חאגיז דאין הדבר כן אלא חיוב זורע הוי גם

(ט) ועי' ברש"ש בשבת דף ע"ג ד"ה הזורע כתב וז"ל הזורע הן אף כל זמן שלא נשרש כמאן דשדי בכדא דמי מ"מ כיון דע"י זרועתו עתה ישרש אח"כ חייב כמו אופה וצולה דחייב אע"פ שנאפה ונצחה אח"כ מאליו והנה אם לקט הזרע קודם שנשרש נראה דפטור למפרע על מה שזרע כיון דלא נתקיימה מחשבתו וז"ל יש ללמוד וכו' הכא היכא דלא נשרש עדיין לא נעשה כלום דכמאן דשדא בכדא דמי וכו' יעוי"ש¹²³⁴⁵⁶⁷ והיינו נמי כשיטת הטל אורות והמגן אבות שיסוד מלאכת זריעה היינו ההשרשה אלא שאפ"ה חייב על מעשה הזריעה כיון שע"ז נגרם ההשרשה אח"כ וכו"ל.

(י) אכן עי' בחי' ר"מ קזיס למסכת שבת [לדף ד' ע"א] ד"ה התירו לו לרדותה כתב שם בתו"ד וז"ל ונ"ל שהזורע מעשה שהניח הזרע בארץ במקום שראוי לצמוח חייב לאלתר ואין אומרים בו שאינו חייב עד שישירש ולפיכך מיד שזרע נתחייב ואינו מועיל לו מה שיסיר הזרע

דחייבא דזריעה הוי משום ההשרשה שאח"כ אלא שאפ"ה חייב אם זרע בשבת הגם שישירש אחר השבת אבל הא מיהת שאם חזר ולקטן קודם השרשה צ"ל פטור כיון שנתגלה שחסר כאן בעיקר חיובא דזריעה שהוא משום שגורם השרשה שאח"כ וכאן ליכא ההשרשה וכמ"ש בפנים [ומדברי האג"ט שסיים והוא כמוש"כ משמע שס"ל שהמג"א ס"ל ממש כשיטתו ולא רק דלא כהרש"ש שהביא שם ודו"ק] ועי' בחי' ר"מ קזיס לשבת [דף ד' ע"א] ד"ה התירו לו ובהערות שם הערה 23 כתב ג"כ שדעת המגן אבות הוא כדעת המנח"ח והאגלי טל יע"ש ולפמ"ש אינו כן אלא דעת המגן אבות דאם זורע וחוזר ולקט הזרע פטור וכמ"ש בפנים.

(2) ודא"ג יש להעיר בדברי הרש"ש שבתחלת דבריו כתב בזה"ל והנה אם לקט הזרע קודם שנשרש נראה דפטור למפרע על מה שזרע כיון דלא נתקיימה מחשבתו וכו' ואח"כ כתב משא"כ הכא היכא שלא נשרש עדיין לא נעשה כלום דכמאן דשדא בכדא דמי וכו' יע"ש אשר מתחלת דבריו משמע דאתי עלה משום חסרון קיום מחשבתו ולבסוף דבריו מבאר דהחסרון לא רק בקיום מחשבתו אלא משום שבעצם לא נעשה כלום וא"כ מ"ט הוצרך לומר בתחלת דבריו דלא נתקיימה מחשבתו ותיפוק ל"י דאפ"י היתה כן מחשבתו מלכתחילה אפ"ה יפטר משום דבעצם לא נעשה שום דבר ואין על מה לחייבו וצ"ע.

אלא דבהא פליגי דלהמהר"י חאגיז הנה כיון שהיסוד היא הצמיחה וההשרשה לכן צריך שישירש ביום השבת ולהטל אורות הגם שס"ל ג"כ שיסוד המלאכה היא ההשרשה והצמיחה שאח"כ [וכמבואר בהדיא בלשונו "עיקר המלאכה שאסרה תורה אינו אלא הצמיחה או הגידול"] אפ"ה ס"ל שחייב גם אם ההשרשה תהי' אחר השבת והיינו טעמא משום שעשה בשבת מעשה זריעה הגורמת השרשה אחר השבת וממילא שהך מעשה שעשה בשבת נחשבת כזריעה כיון שגורמת הך צמיחה שאח"כ השבת.

(ז) ועי' בספר מגן אבות על המשנה דט"ל מלאכות במלאכת הזורע כתב וז"ל ודע דזריעה דחייב אף ע"ג שאין עתיד שישירש בשבת מכל מקום כיון שזורע אדעתא שישירש וממילא ישרש ה"ל עכשיו זריעה הגורם השרשה חיובא דזריעה ע"כ ונראה דס"ל ג"כ כשיטת הטל אורות שיסוד המלאכה הו"ל ההשרשה והצמיחה [וכמו שמתבאר מלשונו "הגורם השרשה חיובא דזריעה"] אלא דאפ"ה חייב היכא שהזריעה היתה בשבת אף שישירש אחר השבת כיון שהך זריעה גורמת הך השרשה וממילא דחל חשיבות וחפצא דמלאכה על הך מעשה זריעה ג"כ.

(ח) ולשיטת הטל אורות והמגן אבות נראה בפשטות שאם יזרע בשבת וקודם שישירש ילקוט הגרעינין באופן שנתגלה שהך זריעה לא גרמה לשום השרשה הנה לא יתחייב משום מלאכת זורע כיון דכל הך חלות שם מלאכה על הזריעה הוא משום שגורמת השרשה שאח"כ [שזהו יסוד המלאכה כנ"ל] א"כ היכא שהך זריעה לא גרמה לשום השרשה נמצא שלא הי' כאן שום מלאכה בהך זריעה [ועצם מעשה הזריעה אי"ז יסוד המלאכה לשיטתם כנ"ל].

(1) ועי' באגלי טל מלאכת זורע אות ח' והיוצא מדבריו דס"ל כשיטת המנח"ח דחייב זורע הוי גם אם לקט את הזרעים קודם שנשרשו אפ"ה חייב ועיי"ש בס"ק ח' שהביא דברי המגן אבות המובאים בפנים וסיים לבסוף והוא כמוש"כ ומבואר שהבין בדברי המגן אבות שס"ל כשיטתו דחייב זורע הוי על הנתינה וגם בחזר ולקטן. אכן לכאורה צ"ע בזה דהרי מלשון המגן אבות שסיים בסוף דבריו "זריעה הגורם השרשה חיובא דזריעה" משמע להדיא שס"ל

ע"מ למחוק תיכף בודאי חייב ה"נ חייב וכו' יע"ש].

טז) הרי דמפורש בדברי המנח"ח ז"ל דיסוד מלאכת זריעה א"ז כלל מעשה הצמיחה וההשרשה אלא עצם מעשה הנחת הגרעין בקרקע הוי כל עיקר המלאכה וגם בלא השריש כלל וביותר מזה גם במניח הגרעין על מנת ללקטו תיכף מן הקרקע ג"כ חייב על עצם מעשה הנחת הגרעין בקרקע שזה כל יסוד ועיקר הך מלאכת וכמו בבונה וסותר אח"כ שכבר נגמרה כל המלאכה ע"י הבנין וה"נ בנדו"ד ויעויין באגלי טל מלאכת זורע אות ח' שס"ל ג"כ כהך שיטה שעיקר מלאכת זריעה היינו הנחת הגרעין בקרקע וגם אם לקט אח"כ הזרע ולא נשרש אפ"ה חייב, יע"ש³.

יז) והיוצא מכל הנ"ל שבכללות ישנם ג' שיטות בעיקר מלאכת זורע הא' שחייב רק אם השריש בשבת עצמו [והיא שיטת המהר"י חאגיז] הב' שחייב גם אם השריש אחר השבת אבל מ"מ צריך שישיריש אח"כ [והיא שיטת הטל אורות והמגן אבות והרש"ש] והג' שחייב גם אם לא השריש כלל [והיא שיטת המהר"ם קזיס והמנח"ח והאגלי טל].

יח) אכן כשבאנו לדון בעיקר ויסוד מלאכת זורע מהו יסוד המחייב שבזה הנה הם ב' שיטות הא' דיסוד המלאכה היא מעשה הצמיחה וההשרשה [אלא שבזה גופא נחלקו אם צריך שישיריש בו ביום או שסגי גם בהשריש אחר השבת] או דיסוד מלאכת זריעה היא מעשה הנחת הגרעין בארץ לבד גם בלי צמיחה והשרשה וצ"ע וביאור יסוד הני ב'

3) האומנם דאף דהמנח"ח והאגלי טל שניהם ס"ל דחייב בזרע הגם שליטת הזרעים קודם שנשרש בקרקע אפ"ה יש נפק"מ ביניהם דלהמנח"ח חייב גם היכא דזרע מלכתחילה על דעת לחזור וללקטו תיכף וכמוש"כ בפנים משא"כ האגלי טל ס"ל דחייב היכא דחזר ולקטן רק אם בשעת הנחת הזרע הי' כוונתו כדי שיקלוט הזרע וכמפורש בדבריו יע"ש ודר"ק. ושוב מצאתי בחי' ר"מ קזיס לריש פ"ק דשבת שהתעורר בזה וכתב וז"ל כי הזורע כיון שהניח הזרע תחת הקרקע נעשה מוכן להשתנות ולצמוח בעמדו שם מה שלא הי' מוכן לזה קודם לכן וכו' יע"ש ועדיין חסר ביאור דלכאורה בפועל ליכא עדיין שום שינוי בעת ההנחה וצ"ע.

מן הארץ קודם שישיריש או קודם שיתחיל להשתנות וכו'.

יא) ואח"כ כתב שם וא"ת מאי שנא הזריעה מאפיית הפת והני אחרני' דאמרן שאינו מתחייב בהן עד שנגמר המלאכה כשיעור הצריך לה וכו' וי"ל לתרץ כי המלאכות יש לנו ללמוד אותם מה שהיו במשכן ושם היו כפי מה שדרך העולם לעשות ומלאכת הזריעה מסתמא כשהניח הזרע בארץ גמר מלאכתו ואינו צריך לעשות בה פעולה אחרת ולפיכך משזרע נגמרה המלאכה ההיא וכו' יע"ש.

יב) ולמדנו מדבריו ז"ל שיטה אחרת ביסוד מלאכת זורע [ודלא כהאחרונים ז"ל הנ"ל] והוא דעצם מעשה הזריעה כלומר הנחת הגרעינים בקרקע הוי יסוד המלאכה וגם אם לא השריש משום שלקט הזרע קודם השרשה אפ"ה חייב משום מלאכת זורע כיון דעצם מעשה הנחת הזרע בקרקע הוי גמר כל המלאכה ולא איכפת לן כלל אם השריש אח"כ או לא.

יג) וכן היא שיטת המנח"ח ז"ל וכמבואר בדבריו במצוה ל"ב בקונטרס מוסד השבת אות ב' יע"ש שכתב וז"ל וכבר בררנו לקמן היר"ט [והוא במצוה רח"צ] דעל הזריעה שזרע חייב אף בלא השריש ונקלט כלל כגון שנתקלקל תיכף ע"י איזה סיבה או שתיכף הגביה מן הקרקע חייב על מעשה הזריעה ולא דמי לאפי' דקודם שנאפה אינו חייב כמבואר בש"ס התירו לרדותה קודם שתאפה כדי שלא יבוא וכו' דהתם האפי' הוא המלאכה וחייב בשעת אפי' אבל הכא המלאכה היא הזריעה וחייב תיכף על הזריעה וכו'.

יד) ובהמשך דבריו כתב ונראה פשוט אפילו אם זרע אדעתא להגביה תיכף מן הקרקע ולא יצמח כלל מ"מ מעשה הזריעה במקום צמיחה אסרה התורה וזה הו"ל מלאכה א"כ הו"ל כבונה על מנת לסתור או כותב על מנת למחוק דודאי חייב על המעשה הכא נמי כנ"ב עיי"ש.

טו) [ובמצוה רח"צ כתב בתוך דבריו אבל לשון זריעה שייך שפיר תיכף קודם שנלקט ע"כ חייב תיכף בשבת ויר"ט א"כ לפ"ז אם לקט מן הארץ תיכף אחר הזריעה בודאי חייב דהרי נגמרה מלאכתו בזריעה לחוד וע"ז חייב התורה והוי כמו כותב ומחוק תיכף או אפילו כותב

שיטות ביסוד מלאכת זורע.

(ט) ועוד צ"ע וביאור יסוד הך שיטה שחיוב זורע הוי על מעשה הנחת הגרעין בארץ גם אם לקטו תיכף אח"כ אשר צ"ע וביאור בזה דלכאורה מאי קעביד בזה ומהיכי תיתי שיהי' זה נקרא מלאכה הרי לא עשה בזה שום דבר ושום שינוי בעולם ואיך יקרא זה בשם מלאכה. (כ) וביותר צ"ע דהנה יעויין בתו' וראשונים ז"ל לשבת דף ב' ע"א שכתבו דמלאכת הוצאה שאני מכל שאר מלאכות שבת משום דהוצאה מלאכה גרועה היא דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר או מרה"י לרה"י [ובאור זרוע הלכות שבת סימן פ"ב ביאר בזה יותר בזה"ל דמלאכה שאינו חשובה היא דמה מלאכה עשה שהוציאו מרשות מעיקרא חפץ והשתא נמי חפץ כך פיר"ת עיי"ש], ומתבאר שם דרק הוצאה נקרא מלאכה גרועה משא"כ שאר כל המלאכות דהוו מלאכות חשובות ולכאורה הרי גם מלאכת זורע הוי מלאכה גרועה לשיטה זו שסגי בהנחת הגרעין לבד גם אם לקטו תיכף דמה עשה בזה הרי אין כאן שום שינוי בהאי גרעין ומאי שנא ממלאכת הוצאה וצ"ע.

אוצר החכמה

1234567

(4) [ואין לתרץ ולומר ע"פ הידוע דכל דבר הנפעל במשך זמן הנה בע"כ דבכל משהו ומשהו דכל רגע נפעל משהו בהדבר דאם לא הי' נפעל שום דבר [כלל וכלל] ברגע הראשון א"כ גם ברגע השני כן [דמ"ש רגע השני מהראשון דכיון שלא נפעל כלום ע"י הרגע הראשון א"כ רגע השני הוא הראשון ועד"ז הלאה ודרי"ק] ובע"כ דתיכף מתחיל ענין השינוי בדקות דדקות עכ"פ וא"כ המניח גרעין בארץ הנה מכיון שמצמיח במשך הזמן בע"כ דהתחיל כבר תחילת ענין זה מהתחלת הזמן אבל ז"א דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה וכיון שלעינינו אין נראה כלום ברגע הראשון א"ז נקרא שינוי וכבר האריכו האחרונים ז"ל בגדר דברים שאינם נראים לעין רק ע"י זכויות מגדלת לענין איסור תולעים וכיר"ב דא"ז נקרא מציאות כיון שאינו נראה לעינינו כמו שהוא ודרי"ק].

והנה לכאורה הי' מקום לומר בזה עפמ"ש האבני נזר בתשובות אר"ח סימן קנ"ט אות כ' ליסוד דכל דבר שסופו ליעשות מאליו נחשב כאילו כבר עשוי מקודם [ולכן הקשה בסוחט מאי טעמא חייב הרי ממילא יתנגבו המים ונאמר דחשיב כאילו כבר נתנגבו מקודם יער"ש] ולפ"ז י"ל דכיון שהגרעין המונח בארץ ירקב ויצמיח ממילא נחשב כבר כאילו

(כא) עוד צ"ע וביאר יסוד שיטה זו דמלאכת זורע חיובא על מעשה הזריעה לבד גם בלא השריש ולא הצמיח אח"כ כלום וצ"ע דמאי

נעשה זה מעכשיו תיכף בעת נתינתו בארץ. אכן באמת זה לא ניתן להאמר דהרי כתב באבני נזר שם דיסוד זה שייך לומר רק היכא שהדבר עומד להתבטל ממילא ובזה אמרינן דנחשב כאילו כבר נתבטל מקודם משא"כ לומר דמה שיתחדש מאליו אח"כ יהי' נחשב כאילו כבר נתחדש מקודם זה לא אמרינן יער"ש היסוד לזה וא"כ בנדו"ד שמעשה הצמיחה הוי מעשה התחדשות לא שייך לומר דכיון שיתחדש ממילא אח"כ יהי' נחשב כאילו כבר נתחדש מקודם ודרי"ק.

ולכאורה עדיין הי' מקום לומר לפ"ז דיסוד מלאכת זריעה הוא ענין הרקבון דהגרעין שהוא מעשה ביטול וחייב תיכף משעה שהניח הגרעין בארץ כיון שממילא ירקב ויבטל אח"כ הר"ז נחשב כאילו נתבטל מקודם לפי יסודו של האבני נזר כנ"ל. אכן נראה דא"א לומר כן משום דשאני התם בדברי האבני נזר דיסודו דמה שיתבטל אח"כ נחשב כבר מעכשיו שאינו קיים וממילא א"א לחייבו משום סחיטה כיון שקודם סחיטתו כבר נחשב כאילו נתנגב אבל לומר שיתחייב תיכף עבור עשי' שלא נעשה עדיין בפועל רק שיעשה אח"כ ממילא זה לא אמרינן כיון דסו"ס הרי בפועל לא נעשה הדבר וחייבו הוא רק על עשיית הדבר בפועל.

וראי' לזה מהא דמבואר בשבת דף ק"ב ע"א דהזורק חפץ בשוגג וקודם שנח נזכר שהוא שבת פטור מקרבן חטאת משום שצריך להיות שוגג מתחילה עד הסוף של החיוב יער"ש וחזינן מזה שהגם שתיכף מעת שזרק החפץ הרי עומד ליפול ולנוח ממילא אח"כ אפ"ה לא אמרינן שנחשב כאילו כבר נעשה חיובו בפועל מקודם ולא איכפת לן במה שנזכר אח"כ אלא אמרינן דכל זמן שלא נח בפועל לא נגמר חיובו וממילא דה"ה בנדו"ד אם נאמר דחיוב מלאכת זורע הוא משום הרקבון דהגרעין אח"כ א"כ הי' צ"ל החיוב נגמר רק לבסוף בשעת הרקבון ולא שייך לומר שכבר חל כל חיובו בעת שהניח הגרעין בארץ [ויש להאריך בזה בדברי הנמוק"י הידועים בב"ק גבי אשו משום חציו וכו' ואכ"מ] ועמ"ש במלאכת שוחט סימן ח' בהערה 4 עיי"ש.

ועוד נראה דבכלל לא שייך לומר כאן סברת האבני נזר דמידי שיעשה ממילא נחשב כאילו כבר נעשה וממילא יתחייב על הנחת הגרעין תיכף כיון שממילא ירקב אח"כ שהרי המנח"ח וסיעתו דס"ל דחייב על הנחת הגרעין ס"ל דחייב גם היכא שלקט

1234567

שנא ממלאכת אופה ומבשל דאינו חייב אלא א"כ נאפה ונתבשל כשיעור משא"כ אם הכניס פת לתנור ורדה אח"כ הפת קודם שנאפה

תיכף את הזרע מן הקרקע ובזה הרי נתגלה למפרע שלא הי' עומד לירקב כיון שלקטו תיכף ואיך תאמר שחייב עבור הנחת הגרעין משום שנחשב תיכף כאילו נרקב כיון שירקב ממילא הרי גרעין זה נתגלה שאינו במצב של מציאות דירקב ממילא כיון שלקטו תיכף מן הקרקע [ושאני בנדון האבני נזר גבי סחיטה דסר"ס הרי נתנגב ומה לי ע"י סחיטה או ניגוב ממילא משא"כ בנדו"ד שלקטו ולא נרקב כלל], [ועוד דע"י בשר"ת אבני נזר שם שכתב ולא דמי למגיס שחייב על קירוב הבישול ולא אמרינן דכיון שבלא"ה הי' מתבשל ממילא יהא נחשב כאילו מבושל כבר קודם שהגיט משום דשאני הכא דאין סופו להתבשל אלא ע"י האור ואם ינטל מהאש לא יתבשל ועל כן לא חשיב כמבושל מקודם יער"ש וא"כ אף אנו נאמר עד"ז גבי רקבון הגרעין דכיון שאין סופו לירקב אלא בקרקע ואם ינטל מעל גבי הקרקע לא ירקב לא נחשב כאילו כבר נרקב תיכף בעת נתינתו בהקרקע ויש לדון בזה ודו"ק].

ושוב מצאתי בהגהות והערות מבן המחבר הנדפס בסוף ספר אגלי טל ע' 286 כתב בזה"ל ויש ליישב עוד ולומר דשאני הא דלפת וצנן מחטים דחטים זרעו כלה וכשנזרעו בכוונת זריעה היא על דעת שיתרקבו וישובו לעפר על כן נאמר דבטלינהו אגב ארעא ונחשבים החטים תיכף כמו פירורי עפר על שם סופן וכשלקטן נחשב כמו הלוקט פירורי האדמה מהאדמה דאין זה ענין לקוצר וכו' יער"ש. מבואר בדבריו והגרעינין שזרען נחשבים תיכף כאילו כבר נרקבו על שם סופן שירקבו וגם אם לקטן מקודם נחשב כאילו לקט פירורי עפר כיון שכבר נתבטלו ונחשבו כעפר תיכף בעת הזריעה על שם סופן ולכאורה הרי זה היפך סברתינו הנ"ל ולכאורה יקשה על זה ממה שהוכחנו לעיל דא"א לומר סברא כזו דתיכף יחשב כאילו כבר נרקב בעת הנחת הגרעין וגם כשלקטו אח"כ.

אכן נראה בזה דאין מזה סתירה לדברינו והוא דגם בן המחבר בדבריו שם יודה לכל מה שכתבנו לעיל ושאני התם דאתי עלה מטעם דכיון דכוונת האדם היתה לזרוע על דעת שירקבו א"כ בטלינהו [האדם בדעתו וכוונתו] אגב ארעא והיינו דלא אתי עלה משום שבעצם נחשבים תיכף כאילו נרקבו כיון שירקבו לבסוף אלא משום שנתבטלו להעפר ע"י כוונת האדם דבטלינהו אגב ארעא. [והוי על דרך ענין ביטול חמץ לשיטת הראשונים ז"ל דגדרו הוא שהאדם מבטל החפץ ומחשיבו לעפר

דפטור כמו שמתבאר בסוגיא דשבת דף ד' ע"א ולכאורה מאי שנא מלאכת זורע ממלאכת אופה ומבשל וצ"ע].

כב) וראיתי במנח"ח מצוה רח"צ שהרגיש בזה וכתב לחלק בין מלאכת זורע ומלאכת אופה וז"ל עכצ"ל דיש חילוק בשלמא מבשל או אופה גמר האפי' או הבישול נקרא בשם אפי' או בישול אבל קודם שנאפה לא נקרא בשם אפי' כלל אף דנתן לתוך התנור אבל לשון זריעה חל תיכף כשמנפץ הזרע על גבי קרקע הוי זורע וכו' יער"ש והיינו דהמנח"ח מתרץ דלשון אפי' נקרא רק כשנאפה הפת משא"כ לשון זריעה נקרא תיכף כאשר הגרעין בארץ.

אוצר החכמה

כג) אכן הדבר עדיין מחוסר ביאור וצ"ע בזה דבשלמא אם הי' כתוב להדיא בתורה שם המלאכות בזה שפיר אפי' דשם זריעה שאני משם אפי' ובישול וכמ"ש המנח"ח אבל הרי בתורה לא כתוב שם המלאכות אלא יסוד האיסור דט"ל מלאכות הוא משום דכתיב לא תעשה מלאכה וא"כ היסוד בזה עצם מעשה המלאכה ולא שם המלאכה ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתא מ"ש זריעה ממלאכת אפי' דלכא"ו ממנ"פ אם חזינן בזריעה דגם עצם הנחת הגרעין בארץ חשובה מלאכה א"כ גם באפי' נאמר כן ואם באפי' אמרינן שאי"ז חשוב כלום שימת הפת במקום שיאפה א"כ מ"ט בזריעה נחשב זה למלאכה.

שע"ז נעשה כעפר וכבר העירו בזה האחרונים ז"ל מסוכה דף ד' ע"א ויש להאריך בכל זה ואכ"מ]. (5) ואין לתרץ ולומר דשאני זריעה מאופה ומבשל דבאופה הרי שפיר אפשר לומר שהחיוב על מה שנאפה כיון שאפשר שיאפה בשבת משא"כ בזורע דהזורע בשבת הרי בע"כ צריך שתהי' ההשרשה בחול וא"כ א"כ לומר שהחיוב על ההשרשה ובע"כ דהחיוב על עצם מעשה הזריעה ובהכי חייבי רחמנא ואין דנין אפשר משאי אפשר.

אבל ד"א דא"כ מנלן שהחידוש במלאכת זורע הוא דהחיוב על עצם מעשה הזריעה [אף שאין בזה שום מלאכה ושינוי] ונימא שהחידוש הוא שאף שנשרש בחול חייב היכא שזרע בשבת כיון שזה גרם להך השרשה שאח"כ [וכשיטת הטל אורות והמגן אבות וכו'] ומנלן לחדש חידוש יותר גדול שחייב בזורע בשבת אף שלא נשרש כלל שחזר ולקטו [וכשיטת המנח"ח ור"מ קזיס].

לומר שזה חלק מהמלאכה.

(כז) [ובקיצור דאם אזלינן בתר הרוב א"כ נימא שרק בכה"ג שהתעסק מתחילה עד סוף יהי' חייב ואם אזלינן בתר מיעוטא] שנאפה ע"י ששם הפת בתנור לבד וכו' א"כ מהיכי תיתי שחיוב המלאכה נגמר רק לבסוף ומ"ט לא נאמר שהחיוב רק ההנחה בתנור וכמו בזורע].
(כח) והנה כמו"כ קשה להשיטה השני' שיסוד מלאכת זורע הוא מעשה הצמיחה וההשרשה וזהו יסוד חיובא דמלאכת זורע וקשה דהרי לגבי כלאים מבואר בדברי החינוך ז"ל במצוה תקמ"ח שאיסור זריעה דכלאים הוי תיכף ע"י הזריעה גם קודם ההשרשה ולוקה ע"ז גם קודם שנשרש ויקשה דמאי שנא זריעה דשבת מזריעה דכלאים דבשבת יסוד מלאכת זריעה הוי רק בנשרש אח"כ ובכלאים לוקה על זריעה הגם שלא נשרש אח"כ וכבר התעורר בזה באגלי טל שם ובמנח"ח שם להוכיח מדברי החינוך אלו שגם בשבת החיוב הוי על הזריעה לבד בלי השרשה ולפ"ז הרי יקשה טובא שיטת האחרונים שס"ל שבשבת הוי החיוב על ההשרשה ויקשה מ"ש זריעה בשבת מזריעה דכלאים וצ"ע.

(6) ועוד שלפי הסבר הר"מ קזיס אף אנו נאמר שהיכא שהכל נעשה ע"י שהניח הפת בתנור אז נתחייב רק על שימה בתנור לבד והיכא שהי' צריך עוד להתעסק בהגסה וכי"ב אז יתחייב רק בצירוף האי הגסה וכו' [שבכה"ג הרי גם זה חלק מהמלאכה כיון שבכגון זה צריך להגסה וכו'] אבל מהיכי תיתי שהמלאכה נעשית רק בצירוף הסוף דהיינו הבישול והאפי' שזה נעשה ע"י אש התנור ולא ע"י האדם והול"ל שתיכף משעה שנגמר מעשה ידי אדם הצריך בהאי בישול ואפי' אז הוי חלות המלאכה וצ"ע.
ועי' בשר'ת הלכות קטנות ח"א סימן רס"ז וסימן רס"ז ובשר'ת דבר אברהם ח"א סימן כ"ג אות ו' (ובשר'ת הר צבי חלק אר"ח סימן קכ"ח ודו"ק).
(7) ועי' בחלקת יואב סימן י' שכתב בזה"ל אך אפשר לחלק בין שבת לכלאים דבשבת כיון דמלאכת מחשבת אסרה תורה וכל שלא נתקיימה מחשבתו שפיר נפטר משא"כ בכלאים דהחיוב על עשייתו גרידא שפיר אמרינן דכבר נתחייב ע"כ אכן יעויין באגלי טל מלאכת זורע אות ח' סק"ז בהגה"ה שהביא דברי חכם אחד שכתב לחלק בין שבת לכלאים [והביא דברי החלקת יואב הנ"ל שהוא

(כד) [ועי' בחי' ר"מ קזיס בשבת [לדף ד' ע"א] שכתב וז"ל וא"ת מאי שנא הזריעה מאפיית הפת והני אחריני דאמרן שאינו מתחייב בהן עד שנגמר המלאכה כשעור הצריך לה ואין להשיב ששם המלאכה מורה על כך כי זורע מיקרי משהניח הזרע בארץ. ולא מיקרי אופה עד שיאפה הפת ולא צובע עד שיצבע דהיא גופה תיקשי כי היכי דאמרו זורע למה לא אמרו נותן פת לתנור ונותן צמר לצבע או במקום אומרים זורע יאמרו מצמיח וכו' יער"ש הרי דר"ל ע"ד סברת המנח"ח ודחה זה כנ"ל].

(כה) ומצאתי בחי' ר"מ קזיס למסכת שבת [שם] שעמד ג"כ בהך קושיא דמאי שנא מלאכת זורע ממלאכת אופה ומבשל וכתב לתרץ בזה כי המלאכות יש לנו ללמוד אותם ממה שהי' במשכן ושם היו כפי מה שדרך העולם לעשות ומלאכת הזריעה מסתמא כשיניח האדם הזרע בארץ גמר מלאכתו ואינו צריך לעשות בה פעולה אחרת ולפיכך משזרע נגמרה המלאכה ההיא אבל האופה דגמרינן לה מבישול סממנין שהי' במשכן ותכלית מלאכה ההיא היא לבשל אע"פ שאפשר שלפעמים יתבשל הדבר במה שיניח התבשיל לתוך היורה שע"ג האור מבלי שיתעסק בה עוד פעמים דבות יקרה ג"כ שלא יספיק אותו המעשה הראשון ויצטרך להוסיף שם אש ולהגיס ביורה ואדרבה יהי' כן על הרוב וכן הצובע על הרוב יצטרך לו להוסיף סממנים או להרבות באש וכו' ולפיכך בכל אלו אין החיוב עד שתיעשה המלאכה כשיעור הצריך וכו' יער"ש.

(כו) אכן גם תירוץ זה צ"ע דלכאורה ממנ"פ אם אמרינן דמלאכת אופה כיון שע"פ רוב צריך עדיין מעשה ידי אדם אח"כ להגיס ולהוסיף אש וכו' ולכן לא נקרא ההתחלה דהיינו שימת הפת בתנור גמר המלאכה א"כ אף אנו נאמר שלעולם אינו חייב אא"כ הוסיף עוד והתעסק בהאי אפי' אח"כ ולא יתחייב היכא שהניח הפת בתנור ונגמר אח"כ ע"י אחר שהגיס ומדחזינן שחייב גם בכה"ג כדמוכח בביצה דף ל"ד ע"א עי"ש* בע"כ שא"צ למעשה המלאכה שיתעסק האדם עד הסוף א"כ מהיכי תיתי

(5*) ועי' אגלי טל מלאכת האופה אות מ"א ס"ק ג' ודו"ק.

(לב) ולפ"ז יבואר שפיר יסוד הך שיטה שמלאכת זריעה הוי הנחת הגרעין בארץ לבד שהקשינו בזה דלכאורה מאי קעביד בזה ומאי שנא מהוצאת חפץ מרשות לרשות דהוי מלאכה גרועה כנ"ל ולהמבואר אתי שפיר דשאני הוצאה שהחפץ נשאר כמקודם מציאות בפני עצמו ולא נתבטלה כלל מציאות החפץ ע"י שהוציאוהו מרשות זה לרשות אחר משא"כ בזריעה שע"י הנחת הגרעין בארץ ה"ז נקרא מעשה ביטול דמציאות וחשיבות הגרעין כמו שהי' לפני כן ולכן שפיר נקרא זה מלאכה להך שיטה.

(לג) ויתורץ לפ"ז ג"כ הקושיא דמאי שנא מלאכת זורע ממלאכת אפי' וביטול שאינו חייב עד שיתבטל ויאפה כשיעור משא"כ בזריעה שחייב תיכף בהנחת הגרעין בקרקע ולהמבואר א"ש משום דחלוק הוא מעשה הנחת הגרעין בארץ ממעשה הנחת הפת בתנור כו'.

(לד) והיינו טעמא דבהנחת הפת בתנור הרי ליכא שום שינוי בהאי עיסה ע"י שהכניסוה לתנור והוי רק שינוי ממקום למקום וליכא בזה שום ענין ביטול מציאות הקודמת ולכן ל"ל שייסוד המלאכה הוי שימת הפת בתנור ובע"כ דייסוד המלאכה מה שנשתנה עיסה ונעשה פת אפוי' דזה שפיר הוי שינוי ממש [ועיין מה שיתבאר בדברינו א"ה במלאכת אופה יסוד המלאכה דאופה יע"ש]. משא"כ במלאכת זורע דע"י הנחת הגרעין בהקרקע הרי איכא בזה הך יסוד דביטול מציאות הגרעין בזה שפיר איכא למימר שיתחייב עבור זה לבד וכמו שיתבאר.

(לה) והנה ראיתי בחי' ר"מ קזיס שם שכתב להסתפק במלאכת מעבד את העור ע"י מלח אם חייב רק היכא שנתעבד העור ע"י המלח [ולפ"ז נצטרך שיהי' נפעל העיבוד בשבת] משא"כ היכא שמלח את העור ואח"כ נפץ המלח מעליו ולא נתעבד כלום בהעור יפטר [וכמו שהוא במלאכת אופה] או דנימא דמלאכת מעבד דמי למלאכת זורע שחייב ע"י שימת הגרעין בארץ לבד גם אם לקטו אח"כ [לשיטת הר"מ קזיס] וה"ה והוא הטעם במלאכת מעבד שחייב עבור מליחת העור גם אם נפץ המלח תיכף וע"ש שר"ל שדמי לזריעה שחייב תיכף בהנחת הגרעין [אלא שנסתפק

(כט) ואשר יראה לומר בכל זה דייסוד הך פלוגתא במלאכת זריעה אם חלות חיובה הוא עבור עצם שימת הגרעין בקרקע גם בלי ^{אזכור החכמה} שישריש ויצמיח או דחלות החיוב הוא רק משום ההשרשה והצמיחה שאח"כ הרי זה תלוי בעיקר מלאכת זורע מהו יסוד חיובו.

(ל) דהשיטה דס"ל דחיוב דמלאכת זורע הוי רק בהשריש והצמיח וכו' וכו' ס"ל שייסוד מלאכת זורע הוא מעשה התחדשות דבר חדש ולכן ס"ל שע"י נתינת הזרע לתוך הקרקע ליכא שום מלאכה שהרי לא נתחדש כאן שום דבר חדש דמעיקרא הי' גרעין ואח"כ הוי ג"כ גרעין אלא יסוד המלאכה הוא מעשה ההשרשה והצמיחה שזה נקרא מעשה התחדשות דדבר חדש דהיינו הך השרשה שנתחדשה ע"י שימת הגרעין בארץ.

(לא) משא"כ השיטה השני' דס"ל דחיוב זורע הוי עצם מעשה הנחת הגרעין בארץ ס"ל שייסוד מלאכת זריעה הוא מעשה הביטול דמציאות הגרעין ולכן ס"ל שחייב ע"י שימת הגרעין בארץ לבד משום שע"ז כבר נעשה בזה מעשה הביטול דמציאות הגרעין דהיינו הך גרעין שהי' מציאות [גלוי] בפני עצמו וע"י הזריעה והטמנתו בארץ נתבטלה מציאותו.

החכם אחד] והאגלי טל דחה סברא זו משום דכיון שבעת שנתן הזרע חשב שיקלט אף שאח"כ לקטן שפיר הוי מלאכת מחשבת דאל"כ מוציא מרשות לרשות אם לאחר שהוציא נמלך שלא לעשות בו הדבר שחשב עליו בתחלה יפטר מאחר שלא נתקיימה מחשבתו ולא הוי מלאכת מחשבת וזהו ודאי לא ניתן להאמר דמאחר שבשעת הוצאה הי' בידו לעשות בו מה שחישב שפיר הוי מלאכת מחשבת וחייב וא"כ ה"ה בנדוד' שבשעת הזריעה חשב שישירש אח"כ חייב אף אם לא נתקיימה מחשבתו יע"ש.

[ועי' שו"ת דברי אברהם ח"א סימן כ"ג ר' מש"כ בזה יע"ש וד"ק] ולפ"ז הרי הדרא קושיא לדוכתא מאי שנא שבת מכלאים וכמוש"כ בפנים.

(8) והא דחייב רק היכא שזרע במקום הראוי להצמיח הטעם פשוט משום דהרי מלאכת מחשבת אסרה תורה לכן חייב רק בזרע הגרעין במקום הראוי להצמיח דאז ה"ה מלאכת מחשבת [דין מחשבת שבעצם החפצא דהמלאכה וחשיבותה וד"ק].

בזה משום דאולי הדרך להוסיף מלח ולהפך העור יעו"ש].

לו) אכן לפמ"שנ"ת ביסוד דברינו הנה נראה פשוט שגבי מלאכת מעבד לא יתחייב ע"י מליחת העור לבד דהרי אין כאן שום שינוי ע"י שמלח את העור ואיך שייך שיהי' זה נחשב למלאכה ודוקא גבי זריעה חייב משום דאיכא כאן שינוי ע"י הנחת הגרעין בארץ דהיינו ביטול מציאות הגרעין כנ"ל משא"כ במולח את העור כו"ע יודו שאינו חייב עד שיתעבד העור וכמו שנתבאר.

לז) ולפמ"שנ"ת בדברינו יתורץ ג"כ הא דקשה להך שיטה שס"ל שמלאכת זריעה הוי מעשה הצמיחה וההשרשה ומאי שנא מזריעה מכלאים דחזינן שלוקה על עצם מעשה הזריעה גם בלי שישרש אח"כ אכן להמבואר בדברינו אוצר החכמה

9) והנה יעויין במנח"ח בקונטרס מוסך השבת מלאכת מעבד מוכח להדיא דס"ל דאינו חייב אלא עד שיתעבד העור ולא סגי במליחת העור בלבד וחזינן מזה שאף שבין המנח"ח ובין הר"מ קזיס שניהם ס"ל כהשיטה שבמלאכת זריעה חייב ע"י שימת הגרעין בארץ לבד גם אם לקט אח"כ את הזרע ואפ"ה גבי מלאכת מעבד הנה המנח"ח פשיטא לי' שאינו חייב עד שיתעבד והר"מ קזיס ספוקי מספקא לי' דאולי יתחייב ע"י המליחה לבד גם בניפץ המלח אח"כ.

והנראה דהמנח"ח והר"מ קזיס אזלי בזה לשיטתייהו ביסוד החילוק שבין מלאכת זורע למלאכת אופה דהמנח"ח הרי ביאר שיסוד החילוק הוא שאופה נקרא אם נאפה משא"כ זריעה נקרא עצם מעשה הזריעה [וכמו שהבאנו דברי המנח"ח ז"ל בפנים] ולכן במלאכת מעבד שפשוט הדבר שאינו נקרא מעבד ע"י מליחה לבד [ושימת המלח על העור נקרא מולח ולא מעבד] ושפיר פשוט לו להמנח"ח לפי שיטתו שהחייב רק היכא שנתעבד העור ע"י המלח.

משא"כ הר"מ קזיס שס"ל שיסוד החילוק בין זורע לאופה הוא שבזרע נגמר מעשה האדם ע"י זריעה בלבד משא"כ באופה שע"ד הרוב צריך להגיס ולהרבות באש וכו' ולפ"ז שפיר נסתפק במלאכת מעבד אם חייב ע"י המליחה לבד משום דאם נאמר שבמעבד הנה אחרי שמולח העור שוב אין האדם עושה כלום לפ"ז הרי מלאכת מעבד דמי למלאכת זריעה ושפיר נסתפק הר"מ קזיס אם יתחייב ע"י מליחת העור בלבד וכמו שנתבאר ופשוט.

מובן דאין בזה שום קושיא והוא דשאני ענין זריעה דכלאים מזריעה דשבת ביסוד חיובם.

לח) דיסוד חיוב זורע בשבת הוא משום חלות שם מלאכה דחל על זה ולכן להאי שיטה דס"ל שיסוד המלאכה הוא ענין התחדשות דבר חדש וממילא דאינו חייב משום מלאכת זורע בשבת אא"כ השריש דהוי מעשה התחדשות משא"כ יסוד האיסור דכלאים הרי אינו משום חלות שם מלאכה דחל ע"י הזריעה אלא יסודו איסור הכלאים והעירוב דשני מינים וכו' ובזה שפיר אפ"ל שמיד ע"י זריעת ושימת ב' הגרעינים יחד במקום אחד בהקרקע ה"ז מעשה עירוב דכלאים¹⁰ ולוקה ע"ז¹¹ ול"ד כלל לזריעה בשבת דאתינן עלה מדין חלות שם מלאכה שצ"ל בהאי זריעה וכמו שנתבאר.

לט) ושוב מצאתי בשו"ת חלקת יואב אר"ח סימן י' שעמד שם על המחקר בנוגע למלאכת זורע מה החיוב בזה ההשרשה או מעשה הזריעה וכתב שם וז"ל נ"ל דזה תליא בספק הש"ס דב"מ נ"ו ובש"ס מנחות [הוא במנחות דף ס"ט ע"א עיי"ש] אם קודם שנשרש דין קרקע דבטל אגב ארעא אז י"ל דאף אם נלקט קודם השרשה חייב דהחיוב זריעה הוא מטעם שנעשה כקרקע ולא דמי לבישול שלא נעשה כלום אם רדה ואף שלקטן מ"מ מקודם הי' עליו דין קרקע וכו' אבל אי כמנח בכדא דמיין והוא חשיב כתלוש אז שפיר יש לדמות זורע לבישול וכו' ובסוף דבריו שם כתב סוף דבר אם חייב בזורע כשלא נקלט או שלקט הזרעים תלוי בספק הש"ס דב"מ הנ"ל וכו' עיי"ש מה שהאריך בזה.

מ) אכן לפ"ז הרי יקשה טובא שיטת אלו האחרונים ז"ל שס"ל בפשיטות שחייב בזורע בשבת גם אם לקט אח"כ הזרעים ולשיטתם

10) ואף דמבואר בהש"ס פסחים דף כ"ה ע"א ד"ה זאת אומרת שע"י זריעה דכלאים קודם השרשה א"ז כלאים דהרי הן כמנוחין בכדא יעו"ש היינו רק בנוגע לאיסור הנאה דכלאים משא"כ לענין עצם האיסור דזריעת כלאים וכמו"ש במנח"ח מצוה רח"צ.

11) ואפ"ה אינו חייב אלא בזורע במקום הראוי לזריעה וע"י באפיקי ים ח"ב סימן ד' מש"כ בזה ודו"ה.

מה) ושוב הגיע לידי השר'ת הלכות קטנות ח"ב [הנדפס בסוף ספר שר'ת שער אפרים] וראיתי שם בח"ב סימן ל"ו [התשובה שהביא הטל אורות כנ"ל] וכתב שם וז"ל על ענין מה בין זורע למבשל שכתבתי בח"א ולא נתברר יפה החילוק הוא שכאן הוא המטיל זרעים בארץ כאדם היורה ש"ז לתוך רחם של אשה שנגמרה מלאכת הזריעה אבל נותן בשר על גבי גחלים לא הי' שם שום שינוי עד שתצלה וד"ק וצ"ע אותם בעיות דהזהב [נ"ו ע"ב] חסין שלא השרישו אי כמונחין בכדא וכו' ע"כ.

מו) הרי שהרגיש בהך חילוק שבין זורע למבשל דמבשל ליכא שום שינוי עד שמתבשל משא"כ בזורע אלא שסיים שצ"ע מהני בעיות שבב"מ גבי חטים אם הוי כמונחים בכדא או דין קרקע להם ולכא"ו משמע מזה כדברי החלקת יואב שהאי ענין תלוי בהך דב"מ ואשר לכן נשאר בצ"ע מהני בעיות דב"מ אכן לפמשת' בדברינו הרי הם ב' ענינים נפרדים וחייב דמלאכת זורע בשבת לא שייך בהני בעיות דב"מ וכמו שנתבאר.

מז) והנה ביסוד דברינו יתבאר ג"כ הא דכתב במנח"ח במלאכת זורע שם לבאר בהא דכתב הרמב"ם בהל' שבת [פ"ח ה"ב] השורה חטים או שעורים וכיוצא בהן במים הרי זה תולדת זורע וחייב ע"כ ובמ"מ כתב ע"ז המקור מסוגיא דזבחים דף צ"ד והקשה על זה המגן אברהם אר"ח סימן של"ו [סקי"ב] דאדרבה מסוגיא דזבחים משמע לכאורה להיפך מדברי הרמב"ם.

מח) דאיתא בסוגיא שם זרק פשתן למים חייב ומקשה הגמרא מאי טעמא אילימא משום דמיקדח [כלומר שצומח] א"ה אפי' חטי ושעורי נמי יהי' חייב ומסיק אלא משום לש וכ"כ הרמב"ם בעצמו ספ"ז מהל' שבת הנותן זרע פשתן וכו' חייב משום לש וא"כ משמע מזה דאינו חייב משום זורע אלא משום לש ואיך כתב הרמב"ם ז"ל דחייב משום זורע.

מט) ותירץ ע"ז המג"א דבאמת תרוייהו איתנהו בזה אלא דחייבא משום לש הוי תיכף כשנתן הזרע פשתן במים וא"צ שישהה זמן מרובה משום דתיכף נדבקין הזרע וכו' ואיכא

הרי הדבר מוכרח שס"ל שא"א לחייב בשבת על מעשה ההשרשה שנעשה בחול [וס"ל בפשטות שהנותן פת בתנור סמוך למוצ"ש ונאפה אחר השבת שפטור יער"ש בדבריהם ההכרח לומר כן] ולפ"ז בע"כ צ"ל שחייב הזורע הוי על מעשה הנתינה לתוך הקרקע.

מא) ויקשה טובא דלפ"ז מה קא מיבעיא לן בסוגיא דב"מ ומנחות אם הזרעים קודם השרשה דין קרקע יש להם או דהוי כתלוש ותיפוק דהדבר מוכרח ומוכח דדין קרקע יש להם מהא דחזינן דחייב על מלאכת זורע בשבת ומ"ט נשאר הש"ס בתיקו ולא פשיט האי בעיא ממלאכת זורע בשבת שחייב ובע"כ דהזרעים דין קרקע יש להם גם קודם השרשה.

מב) אכן ע"פ המבואר בדברינו נראה שאין בזה שום קושיא והיינו דהחלקת יואב הבין שיסוד המלאכה דזורע להשיטה דחייב בנתינת הזרע תיכף הוא מה שמשנה את הגרעין שמקודם הי' לו דין תלוש ומטלטלין וע"י שנתנו בקרקע נשתנה שנעשה כקרקע ולכן שפיר מיתלי תלי לה בהאי ספק שבסוגיא דב"מ אם הזרע קודם שנשרש אית לי' דין קרקע או לא.

מג) אכן להמבואר בדברינו נראה דדבר זה לא שייך בהאי ספק שבסוגיא דבב"מ והוא משום דבב"מ הספק בנוגע אם הזרעים ע"י שזרעם דין קרקע להם או דנשאר כתלוש ודין מטלטלין להם [ונפק"מ לדיני התורה הוי בקרקע ולא במטלטלין וכגון אונאה ושבועה שאינם בקרקעות] והיינו ספק בנוגע לדיני התורה איך נחשב האי זרע.

מד) משא"כ לענין מלאכת שבת דאין הדבר תלוי אם ע"פ דין נחשב זה לקרקע או לא אלא יסוד הדבר אם נעשה כאן במציאות שינוי מציאות הקודמת שאז חל על זה שם מלאכה או לא ובזה הרי גם לכשנאמר דגם אחר שזרעם בהקרקע דין מטלטלין להם אבל מ"מ הרי אית בי' שינוי מציאות הקודמת בזה שטמנם בהקרקע שמקודם הי' כאן מציאות נפרדת וגלוי' דהני גרעינין ועכשיו הרי נתבטלה מציאותם שטמונים בהקרקע ואינם נראים למציאות גלוי' כמקודם ולכן שפיר חל ע"ז שם מלאכת זורע לכו"ע ולא תלוי כלל בהך ספק דסוגיית הש"ס בב"מ וכמו שנתבאר.

(נא) אכן כל זה בזורע ממש בקרקע דזה הוי אב מלאכת זורע משא"כ השורה חטים במים דלא ה' זה במשכן והוי רק תולדת זורע הנה בזה איכא חיובא רק היכא שנעשה הצמיחה והגידול משא"כ על עצם מעשה הזריעה [דהיינו נתינת החטים לתוך המים דוגמת

ק"ב ע"א יע"ש וא"כ ממנ"פ אם אתה רוצה לחייבו עבור הקליטה לבד הרי אין כאן מעשה אלא מידי דממילא הוא ואם אתה רוצה לחייבו עבור הקליטה בצירוף המעשה שמתחילה שהניחם בקרקע א"כ צריך להיות שוגג מתחילה עד סוף וצ"ע.

ועוד צ"ע בכלל איך אפשר לחייבו שתיים עבור פעולה אחת שהרי כבר מחוייב עבור מעשה הזריעה משום זורע ואיך נחייבו עוד פעם עבור מעשה זריעה זו משום הקליטה שאח"כ שחיובא ג"כ רק ע"י מעשה זריעה זו הקודמת.

ואף שמצינו שחייב ב' חיובים עבור פעולה אחת וכדחזינו בהך דשבת דף ע"ג ע"ב בזומר וצריך לעצים שחייב שתיים אחת עבור קוצר ואחת עבור נוטע יע"ש הנה שאני התם דהוי ב' נפעלים שונים מעשה קצירה ומעשה נטיעה וכמ"ל בספר שביתת השבת בתחילתו במעשה חושב בכללי מלאכת שבת דין גרם מלאכת סימן ב' יע"ש משא"כ בנדר"ד דשני החיובים הם מענין אחד דמלאכת זורע.

וגם לפ"מ שהביא שם מהמנח"ח שכתב דלרבה במשמר חייב ב' חטאות משום בורר ומשום מרקד ומבואר מזה שהמנח"ח חולק על יסוד הנ"ל וס"ל שגם כששני החיובים הם מאותו ענין [וכמו בורר ומרקד דשניהם הוי מאותו ענין] אפ"ה חייב ב' חטאות ונימא לפ"ז שהמנח"ח אזיל בזה לשיטתו ולכן ס"ל שגם בנדר"ד דזורע ונקלט חייב שתיים אף דהוי מענין אחד.

אכן נראה דבנדר"ד הנה גם להמנח"ח א"צ לחייבו אלא חד והיינו דגבי משמר הרי סר"ס מחייבין לו משום ב' מלאכות; ואף ששניהם מענין אחד מ"מ הם ב' מלאכות נפרדות במנין הט"ל מלאכות ולכן מחייב ל' המנח"ח שתיים אף דהוי עבור פעולה אחת משא"כ בנדר"ד שבין החיוב עבור מעשה הזריעה ובין החיוב עבור הקליטה הרי יסוד שניהם הוא דאיכללו במלאכת זורע ושניהם נכללים באותה מלאכה ממש א"כ איך אפשר לחייבו משום ב' חיובים על מעשה אחת וצ"ע.

ועי' בקרית ספר פ"ח מהל' שבת דזומר וצריך לעצים חייב שנים משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה ומחשבתו לב' דברים משא"כ היכא דמכוין למלאכת אחת יע"ש ודר"ק.

כאן חיובא דלש משא"כ משום זורע אינו חייב אלא א"כ שהה זמן מרובה וניחא לפ"ז סוגיא דזבחים דאה"נ איכא חיובא דזורע ג"כ אם שהה הזרע זמן מרובה במים וחיוב זה הוי גם בחטי ושעורי והא דנקט זרע פשתן דוקא הוא משום דבזה איכא חיובא ג"כ משום לש ונפק"מ דחיוב זה הוי תיכף כשנתן הזרע פשתן לתוך המים דבזה ליכא משום זורע אלא משום לש יע"ש¹³.

(נ) אשר לכאורה צ"ע וביאור יסוד תירוץ המג"א מ"ט לחיוב זורע צריך שישהה זמן ארוך ומאי שנא מכל חיוב זורע שחייב תיכף בנתינת הזרע לתוך הארץ והמנח"ח ז"ל כתב שם לבאר דברי המג"א ז"ל ותוכן ביאורו עפמ"ש שם לחדש שבעצם הנה ביסוד מלאכת זורע איכא ב' דינים וב' חיובים דהיינו הא' על מעשה זריעה לבד גם בלי השרשה וצמיחה אח"כ [וכגון בלקט את הזרע אחר שנתנו בארץ] והב' על מעשה צמיחה והשרשה ולפ"ז אם זרע בשבת ובו ביום נעשה הקליטה וההשרשה הנה יתחייב ב' חטאות אם עשה זה בשוגג ונודע לו בין זריעה להשרשה חטאת אחת על מעשה הזריעה בקרקע וחטאת הב' על ההשרשה והקליטה שאח"כ¹⁴.

(13) ועי' במרכבת המשנה פ"ח מהל' שבת ה"ב כתב מדעת עצמו לחלק בין שורה זמן מועט שחייב משום לש לזמן מרובה שחייב משום זורע יע"ש ונעלם ממנו שכבר כתב כן המגן אברהם כבפנים. (14) אכן בעיקר חדושו של המנח"ח שאם זרע בשבת ונקלט בו ביום יתחייב ב' חטאות היכא דנודע לו בינתיים הא' על הזריעה והב' על זה שנקלט לא זכיתי להבין דבריו דאיך אפשר לחייבו שתיים עבור הזריעה ועבור זה שנקלט והרי עבור הקליטה לבד א"א לחייבו כיון שזה נעשה ממילא בלי מעשה ובע"כ שצריך לחייבו עבור מעשה הזריעה שגרמה הלקיטה שאח"כ וכ"כ המנח"ח עצמו במצוה רח"צ סוף ס"ק ח' שהחיוב בהקליטה הוא ע"י מעשה זריעה שמקודם וכמו באופה שאף שנאפה ממילא חייב עבור המעשה שהניח מקודם שעי"ז נאפה אח"כ יע"ש.

ומעתה קשה טובא הרי בין מעשה הזריעה ומעשה הקליטה היתה לו ידיעה בינתיים ואיך אפשר לחייבו חטאת עבור זה הרי צריך שיהי' שוגג מתחילה עד סוף וכמבואר בשבת דף ד' ע"א גבי אופה שצריך שיהי' שוגג מתחילה עד סוף וכ"ה בדף

[אפר חספה]

ומה סברא יש כאן דלא גמרינן מהתם אלא לענין מה שהוא סברא דהא לא ילפינן מהתם דלא מהני תנאי אלא בנתינת קרקע [ולא דבר אחר] וי"ל וכו' עיי"ש הרי דרק היכא דאיכא סברא לחלק אז מחלקינן בין דבר לדבר ופשוט].

(נו) אכן לפמשנ"ת בדברינו מבואר שפיר דאיכא חילוק גדול בין מים לקרקע והוא דהרי למש"כ הנה יסוד חיובא דזורע מצד עצם מעשה הזריעה גם כשלא השריש הוא משום מעשה ביטול דמציאות הגרעין שמקודם הי' כאן מציאות דגרעין ואח"כ נתבטלה הך מציאות.

(נז) ובזה הרי חלוקים הם לגמרי מים מקרקע בעיקר יסוד החיוב דבקרע שפיר איכא למימר שאיכא כאן ביטול מציאות הגרעין ע"י שנתכסה בעפר ואינו נראה שוב למציאות בפ"ע ואם רוצים להוציאו מהקרקע צריך לחפור ולעשות מעשה חדש לגלותו ולהוציאו וכו' משא"כ בנותן הזרע לתוך המים שאין כאן שום מעשה ביטול דמציאות הקודמת שהרי גם במים נראה הזרע וגם יכול להוציאו תיכף בלי מעשה חדש¹⁷ ולכן א"א לחייבו על הך מעשה זריעה מדין תולדה כיון שאינו דומה כלל להאב וכמו שנתבאר.

(נח) אכן בעיקר פלוגתת האחרונים ז"ל ביסוד מלאכת זורע אם החיוב על הצמיחה וההשרשה או על מעשה הזריעה לבד גם בלי שישריש ויצמיח הנה האיר אד' את עיני ומצאתי בתשובת הרמב"ם ז"ל שנדפסה בספר היובל לד"ר ב"מ לוין ע' מ"א והובאה בסוף הרמב"ם הל' זמנים ברמב"ם לעם שכתב שם בסוף התשובה בזה"ל והזורע אין אנו מתנים בו שיצמח דוקא ויגיע לתכליתו אלא כיון שהתחיל לצמוח כל שהוא נתחייב עכ"ל¹⁸.

[17] [וממילא גם במים עכורים כן ודק].

[18] ושר"מ בפ"י קדמון ממצרים לרמב"ם פ"ח מהל' שבת ה"ב שהביא תשובה זו של הרמב"ם ז"ל ושם הנה הנוסח בהעתקה ללה"ק הוא כך והזורע לא נתנה בו שיצמח על כל פנים יגיע לתכליתו אבל מעת שנתפשט הגרגיר לצמוח בדבר מועט נתחייב ע"ז יעוי"ש.

נתינת הזרע בארץ] אין כאן שום חיובא והיינו טעמא משום דהתולדה הרי צריכה להיות בדמיון גדול להאב ולכן בשלמא על מעשה הצמיחה שפיר יש לחייב בהך תולדה דשורה חטים במים שבזה איכא דמיון גדול להאב דבשניהם איכא מעשה צמיחה וגידול.

(נב) משא"כ על עצם מעשה הזריעה דהיינו הנתינת זרע לתוך המים בזה ליכא שום דמיון להאב דבזורע נותן הגרעין לתוך הקרקע וכאן לתוך המים ואי"ז דומה כלל להאב וממילא דא"א לחייבו על זה משום תולדת זורע על עצם מעשה הזריעה ורק היכא שצמח איכא כאן תולדת זורע מצד הדמיון שבשניהם כנ"ל.

(נג) ומבואר שפיר לפ"ז יסוד דברי המג"א ז"ל דדוקא בשורה חטים לתוך המים ס"ל שצריך שישורה זמן ארוך עד שיתחילו לצמוח משום דבל"ז אין כאן תולדת זורע משא"כ בהאב עצמו דזורע בקרקע שפיר חייב תיכף בנתינת הזרע לתוך הקרקע וכמו שנתבאר¹⁵.

(נד) האומנם דלכאורה בעיקר דברי המנח"ח צ"ע וביאור במ"ש שהשורה במים א"א לחייבו על עצם הזריעה משום שאינו דומה לאב דהוי בקרקע משא"כ כאן דהוי מים "ומה ענין מים לאדמה" ולכאורה מהיכי תיתי לחלק בין קרקע למים וכמו שחייב על כל מיני קרקע המצמיח וכל דבר המצמיח [עי' משנה חולין פ"ח ע"א ותו' שם] ולא אמרינן שצריך שיהי' דוקא קרקע ממש ולא ד"א המצמיח משום דאין סברא לחלק בזה ומהיכי תיתי לחלק בין קרקע למים¹⁶.

(נה) [ועי' תו' כתובות דף ע"ד ע"א ד"ה תנאי דאפשר לקיומי' על ידי שליח וכו' כתבו וא"ת

[15] ועי' בח"א בנשמת אדם הל' שבת כלל י"א סימן ב' שהביא דברי המג"א המובא בדברינו בפנים והקשה עליו בזה"ל קשה ממנ"פ אם דרך זריעה בכך א"כ מאי שנא מזורע בקרקע דחייב תיכף משיחפה בעפר אע"ג דלא יצמיח עד אחר כמה ימים ואם אין דרך זריעה בכך מה בכך ששהה חצי יום או חודש ימים ע"כ אכן הדבר מבואר בפשטות וכמ"ש המנח"ח ז"ל כמובא בדברינו בפנים ולק"מ קושית הנשמ"א.

[16] ולהעיר מתו' הרא"ש שבת צ"ד ע"א ד"ה שהחי יעו"ש.

נט) דמפורש יוצא מדברי הרמב"ם ז"ל דחייב זורע הוא משום הצמיחה והגידול וחייב דוקא "כשהתחיל הזרע לצמוח כל שהוא" ולפ"ז היכא דלקט הזרע קודם שהתחיל לצמוח כלל ליכא חיובא דזורע ודלא כשיטת המנח"ח והאגלי טל והר"מ קזיס אלא כהשיטה שחייב זורע הוא דוקא כשנשרש ומצמיח וכו' והיינו טעמא משום שחיובא דזורע הוי משום עשיית דבר חדש שהוא הצמיחה וכו' וכמו שנתבאר¹⁹.

19) הנה היוצא מהמבואר בפנים והערות דלעיל ביסוד מלאכת זורע ישנם כמה שיטות בפרטיות דהיינו הא' שחייב עבור שימת הגרעין בארץ גם אם לקטו תיכף וגם מתחילה היתה כוונתו ללקטו תיכף [והיא שיטת המנח"ח וכו'] הב' דחייב עבור שימת הגרעין גם אם לקטו תיכף אבל בתנאי שבעת שהניח הגרעין בארץ הי' דעתו ע"מ שישרש אח"כ משא"כ אם הי' דעתו מתחילה ללקטו תיכף [והיא שיטת האגלי טל וכו'] הג' שחייב דוקא אם נשרש אח"כ הגרעין בארץ משא"כ אם נלקט פטור אכן בנשרש חייב גם בנשרש אחר השבת [והיא שיטת הטל אורות וכו'] הד' דאינו חייב משום מלאכת זורע אלא א"כ זרע בדבר שישירש או ינץ בו ביום השבת [והיא שיטת המהר"י חאגיז וכו'].

והנה יש להוסיף זה עוד בדברי האחרונים ז"ל המובאים בדברינו נתבארו ב' גדרים במלאכת זורע הא' שימת הגרעין בארץ והב' ההשרשה שאח"כ

ס) ונתבאר בדברינו שביסוד מלאכת זורע ישנם ב' שיטות כלליות האחת שחיובא משום שימת הגרעין בארץ והב' שחיובא משום מעשה ההשרשה והצמיחה וכו' שאח"כ ונתבאר שפליגי בחקירה הכללית אם חיוב זורע הוא משום מעשה התחדשות דבר הצומח או משום מעשה ביטול מציאות הגרעין וכמו שנתבאר בדברינו היסוד לכל זה.

וכמבואר בדבריהם ז"ל.

אכן באמת נראה ש"ל בזה בעצם ד' גדרים ואופנים שונים דהיינו הא' תיכף בעת שימת הגרעין בארץ הב' בשעה שנרקב הגרעין בארץ שזה נעשה אח"כ הג' השרשת הגרעין בארץ שזה נעשה אחר התחלת הרקבון והד' בשעה שמתחיל לצמוח מהארץ שזה נעשה לבסוף אחר ההשרשה וכו' ובכללות הנה ב' אופנים הראשונים יסודם משום מעשה ביטול מציאות הגרעין [אלא שבזה גופא ב' גדרים הא' ביטול הגרעין בכללותו ע"י הנחתו בהקרקע והב' ביטול הגרעין ע"י הרקבון של הגרעין ביטול יותר חזק] וב' אופנים האחרונים דהיינו משום מעשה השרשה או מעשה צמיחה יסודם משום מעשה התחדשות דבר חדש [אלא שבזה גופא ב' גדרים הא' מעשה התחדשות ע"י ההשרשה והב' מעשה התחדשות ע"י הצמיחה שזהו מעשה התחדשות יותר גדול] ויש להאריך בכל זה ובאתי רק להעיר ותן לחכם וגו'.

